

ความเชื่ออย่างหนึ่งของคนล้านนาสมัยโบราณที่มักใช้เครื่องไม้ในการประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการแสดงความเคารพศรัทธาต่อพระศาสนา อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ยึดถือปฏิบัติ

สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน เมื่อเวลาที่เราไปทำบุญที่วัด จะสังเกตเห็นว่าในวิหารจะมีเครื่องใช้ทางพุทธศิลป์ตั้งประกอบอยู่เบื้องหน้าพระพุทธรูปประธาน อันเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางศาสนาพุทธ

เครื่องสัตตภัณฑ์ที่สวยงามและเป็นของเก่าแก่จริงๆ ปัจจุบันดูเหมือนจะหาชมได้ยาก เพราะส่วนใหญ่จะถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ กลายเป็นของเก่าที่อนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาค้นคว้า

ความสำคัญของสัตตภัณฑ์ในพิธีกรรมทางสงฆ์คือเป็นเชิงเทียนสำหรับบูชาพระประธานในอุโบสถหรือพระธาตุเจดีย์ เป็นเครื่องสักการะที่สำคัญอย่างหนึ่งในคติทางศาสนาของล้านนา จัดเป็นเครื่องสักการะพระรัตนตรัย สัตตภัณฑ์ส่วนมากจะทำด้วยไม้ สลักลวดลายเป็นรูปสัตว์ พันธุ์พฤกษา ที่นิยมมากที่สุดเห็นจะเป็นรูปนาค นอกจากช่างจะแกะสลักไม้แล้วบางครั้งยังมีการลงรักปิดทองประดับกระจกสี ด้านบนมักจะมีสลักเป็นเชิงเทียนรวม 7 อัน สัตตภัณฑ์และเชิงเทียนทั้ง 7 อันมีผู้ให้ความหมายด้านรูปลักษณะว่าอาจจะหมายถึง ภูเขาทั้ง 7 ที่ตั้งรายล้อมภูเขาพระสุเมรุ อันหมายถึงสวรรค์ที่ประทับของพระเจ้าและเหล่าบรรดาเทวดาทั้งหลายประกอบด้วย ยุคนธร, อิลินธร, กรวิก, เนมิ นทร, สุทัศนะ, วินันตกะ, อัศกัณด์

สัตตภัณฑ์และตุ๊กกระด้าง

เครื่องประกอบพิธีทางศาสนาของล้านนา

รอยเรื่องเมืองล้านนา ปีที่ ๘

สัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียนสำหรับตั้งไว้หน้าพระประธานในวิหารของล้านนาทั่วไปนิยมสร้างเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือรูปโค้งคล้ายหัวเตี๋ย มีขนาดใหญ่ถึงใหญ่มาก บนยอดสุดมีที่สำหรับปักเทียน 7 เล่ม สันนิษฐานว่าเลข 7 น่าจะหมายถึงภูเขา 7 ลูกที่รายล้อมเขาพระสุเมรุหรือองค์พระธาตุเจดีย์ เชิงรูปสามเหลี่ยมหรือรูปโค้งแบบล้านนาโดยทั่วไปสร้างขึ้นจากไม้ แกะสลักเป็นลวดลายต่างอย่างหนาแน่นเต็มพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเป็นลายนาคเกี่ยวหรือพญานาคพันกันหลายตัว ลายดอกไม้ ลายป่าเขา แต่โดยมากจะพบลายพญานาคมากที่สุด มักตกแต่งด้วยการเขียนสีและประดับกระจก ที่ส่วนฐานของสัตตภัณฑ์จะทำเป็นรูปสัตว์รองรับ ซึ่งมีตัวอย่างสัตตภัณฑ์ที่หายากเก็บไว้หลายแห่ง เช่นที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยลำพูน หอดำไร่แม่ฟ้าหลวงเชียงราย เป็นต้น

สัตตภัณฑ์อีกแบบหนึ่งเป็นแบบชั้นบันได รูปร่างเหมือนช่อ กว้างประมาณ 1 เมตร เป็นฝีมือช่างเมืองแพร่และน่าน สันนิษฐานว่าเป็นศิลปะของชาวลื้อ้อ ประดับเชิงเทียนตามริมบันไดทั้งสองข้าง ข้างละ 3 เล่มและที่กลางบันไดด้านหลังอีกหนึ่งเล่ม สัตตภัณฑ์แบบนี้ไม่มีการตกแต่งมากเท่าแบบแรกและเป็นสัตตภัณฑ์ที่หาชมยาก ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง เช่นที่พิพิธภัณฑ์วัดหลวง จังหวัดแพร่ , วัดหนองแดง อ.เชียงกลาง จังหวัดน่านและวัดร่องแง อ.บัว จังหวัดน่าน

ท่านผู้รู้บางท่านให้ความหมายของ สัตตภัณฑ์ ตามความหมายทางธรรมในทางพุทธศาสนาว่าเป็น โพธิปักขิยธรรม คือธรรมที่เป็นแนวทาง

“สัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียนสำหรับตั้งไว้หน้าพระประธานในวิหารของล้านนาทั่วไปนิยมสร้างเป็นรูปสามเหลี่ยมหรือรูปโค้งคล้ายหัวเตี๋ย มีขนาดใหญ่ถึงใหญ่มาก บนยอดสุดมีที่สำหรับปักเทียน 7 เล่ม สันนิษฐานว่าเลข 7 น่าจะหมายถึงภูเขา 7 ลูกที่รายล้อมเขาพระสุเมรุหรือองค์พระธาตุเจดีย์ เชิงรูปสามเหลี่ยมหรือรูปโค้งแบบล้านนาโดยทั่วไปสร้างขึ้นจากไม้ แกะสลักเป็นลวดลายต่างอย่างหนาแน่นเต็มพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเป็นลายนาคเกี่ยวหรือพญานาคพันกันหลายตัว...”

แห่งความรู้ธรรมหรือแนวทางที่จะเข้าสู่ความเป็นพุทธะมีอยู่ 7 ประการคือ สติ ความระลึกได้ , ธัมมวิจย การวิเคราะห วิจัยพระธรรม , วิริยะ ความพากเพียร , ปิติ ความอิ่มใจพอใจ , ปัสสทธิ ทำใจได้ , สมภาทิ ทำจิตใจแน่วแน่มั่นคง , อุเบกขา วางเฉยจากสิ่งวุ่นวายทั้งปวง

สัตตภัณฑ์ที่เก่าแก่ มีความสวยงามและหาชมได้ยากจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์หริภุญชัย ซึ่งเป็นของเก่าทำด้วยไม้สักสลักปิดทองประดับกระจกสี กึ่งกลางด้านบนสลักเป็นรูปนาคหรือราหูคายนาค ซึ่งนาคนี้ต่างก็คายนาคตัวต่อไปและเกี่ยวกระหวัดกัน มีรูปแบบสวยงามจัดเป็นศิลปกรรมชิ้นสำคัญที่สวยงามชิ้นหนึ่ง บริเวณฐานของสัตตภัณฑ์นี้มีจารึกอักษรล้านนาไว้ว่า “สตินนุ วัดตมเมธานอโหวัดตตถนุ มีสเสยเมตตยสตก พุทธสาสนตถนุ นิพพานุ ปรมสุขช จุลศักราช 1279 ตัวปี เมืองไล่หมูลศรัทธา หมายถึง แม่เจ้าเฮือนแก้วเป็นแก้ว พร้อมด้วยบุตรา บุตรี จุกคนก็สร้างยังสัตตภัณฑ์ถวายพระเจ้าแก้วเจ้า มหาจินะตุเจ้า เมื่อเดือนวิสาขเม็งวัน 7 โด เมืองไล่ พ.ศ.2460”

ความหมายคือ เจ้าแม่รอดแก้วมารดาเจ้าจักรคำขจรศักดิ์พร้อมด้วยบุตรธิดาสร้างถวายพระพุทธรูปประธานวัดพระธาตุหริภุญไชย เพื่อเป็นพุทธบูชา เมื่อวันที่เพ็ญเดือนวิสาข จ.ศ.1279 (พ.ศ.2460)

ปัจจุบันพุทธศิลป์เครื่องไม้ที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาไม่ค่อยมีการสร้างขึ้นอีกแล้ว แต่ที่มีเหลืออยู่ก็นับว่ามากพอที่จะใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ซึ่งถ้าเทียบกับภาคอื่นๆ ของประเทศแล้ว ในดินแดนล้านน่ายังนับว่ามีพุทธศิลป์เครื่องไม้ต่างๆ มีมากกว่าในที่อื่น

นอกจากสัตตภัณฑ์ที่ใช้ประกอบในพิธีทางศาสนาแล้ว ตุ๊กกระด้างก็มักจะถูกนำมาใช้ในพิธีทางศาสนาของล้านนาอยู่เสมอ คำว่า “ตุ๊ก” เป็น

ภาษาล้านนามาจากคำว่า “ตง” จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่า มนุษย์เรามีการใช้ตงมาแต่นับพันปี มีการพัฒนารูปแบบตามความเชื่อในแต่ละสังคม และยังใช้แพร่หลายจนกระทั่งปัจจุบัน ความเชื่อของคนล้านนาเชื่อว่า การใช้ตงจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในพุทธศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ดังนั้นตงจึงเป็นเครื่องสักการะประเภทหนึ่งที่ทำด้วยวัสดุหลายชนิด เช่น ไม้ กระดาษ ไม้

ตุ๊กที่ทำมาจากไม้เรียกว่า ตุ๊กกระด้าง เป็นวัฒนธรรมที่ล้านนารับมาจากพม่า ชาวพม่านิยมสร้างตุ๊กกระด้างสำหรับถวายแด่พระรัตนตรัยอย่างถาวร มักถวายเป็นคู่ไว้หน้าพระประธานหรือหน้าอุโบสถ วิหาร บางแห่งทำไว้กลางลานวัดหรือใกล้พระเจดีย์

ตุ๊กกระด้างเป็นตุ๊กที่ทำด้วยไม้หรือโลหะ มีการแกะสลักประดับด้วยโลหะฉลุลายหรือประดับปูนปั้นเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายเครือเถา ลายกระหนก ลายรูปสัตว์ โดยทั่วไปจะนิยมแกะสลักเป็นรูปสัตว์ประจำปีเกิดของผู้ถวาย โดยสังเกตจากด้านบนของตุ๊กกระด้างจะแกะเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ประจำปีเกิดในรูปนี้เป็นรูปไก่ แสดงว่าผู้ถวายเป็นคนเกิดในปีระกาและถวายไว้เป็นพุทธบูชาพระบรมธาตุหริภุญไชย

ข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย ลำพูน